

מכתב מאת
ראש הישיבה הגאון הגדול
רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א

בענין קריאת המגילה בשכונת רמות - וגדר מקומות המסופקים

פרזות ע"כ אין העירוב קובע דין מוקף, ומה ענין זה לרוב העיירות, והוא הוא ספק בפנ"ע במקום זה, ולכא' גמ' ערוכה היא בדף ה' ב' גבי טבריא דחזקי' קרי בה בי"ד וט"ו משום דמספק"ל מאי פרזין אי תליא במאי דמיגלו או דתליא במאי דמיגנו, ע"ש, והרי אם הוה מספק"ל ה"ל לקרות בי"ד מחמת רובא דעלמא, א"ו דכיון דהספק הוא מהו גדר הפרזין האמור במגילה מה יושיעינו רוב לספק זה, וא"כ ה"ה כאן דהספק האם דבר כזה מוגדר כמוקף דא"כ אין לרוב שייכות לדבר זה כלל.

ואמנם כבר דנו הראשונים בשאלה זו, דהנה הר"ן שם כתב, לענין עיירות המסופקות אם הן מוקפין חומה מימות יהושע בן נון או לא הורו הגאונים ז"ל שהולכין בהן אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות חומה מימות יהושע וקורין בהן בי"ד ועוד שאפילו תאמר שהוא ספק שקול ה"ל ספק של דבריהם ולקולא ונמצא פטורות בשניהם ומבטל ממנו בודאי מקרא מגילה, לפיכך קורא בראשון ופטור בשני ודאמרין בגמרא אטבריא והוצל שהיו קורין בהן בארבעה עשר ובחמשה עשר במדת חסידות היו נוהגין כן משום ספקא דטבריא דתליא במגניא ומכסיא ובהוצל מפני שהיו נחלקין בה בקבלתו זה אומר מוקפת וזה אומר אינה מוקפת והיו קורין בלא ברכה דספק דדבריהם לא בעי ברוכי כדאיתא בפרק במה מדליקין [דף כג.] אלא שראוי לברך בארבעה עשר מפני שהולכין אחר רוב העולם והרמב"ם ז"ל כתב בפרק ה' מהלכות מגילה עיר שהיא ספק קורין בה בשני הימים ובליהן אבל אין מברכין על קריאתה אלא בי"ד הואיל והוא זמן קריאה לרוב העולם, עכ"ד, הנה מבואר בדבריו דעשו כן ממדת חסידות אבל מעיקר הדין לא, ומוכח לכא' דגם בזה אזלי' בתר רובא, אבל כבר הק' כן בטו"א שם וכתב דלטעמא דרוב ודאי דבטבריא ל"ש רוב כיון שהנידון הוא בגדר שם מוקף מהו.

והרשב"א שם נמי כתב דבטבריא אזלי' בתר רובא דעלמא, והא דחזקיה לא אזיל בתר רובא היינו דהוה ידע דטבריה היא מוקפ"ח ומספק"ל אם זו הטבריא הקדמונית ע"ש, ואינו מובן בתרתי, חדא כדהק' הטו"א דאם הוא ספק בעיקר דין טבריא מה שייך רוב, ועוד דלמה כשהוא מסופק אם זו הטבריא לא ניזיל בתר רובא דעלמא, ואדרבה בזה ודאי מסתבר טפי למיזל בתר רובא.

והרשב"א שם וביתר אריכות הריטב"א שם הביאו משמ' דהרמב"ן, דמדינא מספקא לן לית לן למקרי כלל דספיקא דרבנן הוא דדברי קבלה כשל דבריהם ולקולא אלא משום דלא לימא דלאו ישראל [נינהו]. וגם משום פרסומי ניסא אית לן למעבד חד יומא לבד מיהת היינו יום י"ד דקרו ביה רובא דעלמא וחזקיה ורב אסי דלקמן מדת חסידות נהגו בעצמן לקרוא בי"ד ובט"ו וכ"ת היכי מקשי' לעיל מחסידותיה דחזקיה דדילמא לר' נמי מספקא ליה וקרא בחד כדיניה א"נ דקרא תרי יומי אבל לאסור מלאכה דינן ביום א' וי"ל דהיינו קושין דאלו מספיקא שורת הדין לקרוא

ערב פורים תשע"ד

בס"ד

כב' ידידי הרה"ג וכו' שליט"א.

ע"ד אשר שאל בענין אשר שמע שקראתי את המגילה בפורים העבר כאן ברמות ביום הט"ו בברכה, והלא כבר נחלקו בזה זה אומר בכה וזה אומר בכה, ועל סמך מה קראתי בט"ו.

הקשה לשאול בדבר שלא הייתי רוצה לדון בו, אבל מחמת חביבותי דמר אענהו.

הנה בגוף הספק אם נחשב עיר אחת או סמוך לירושלים כבר נודע לכל חילוקי הדיעות שבזה, ויש בזה הרבה צדדים לכאן ולכאן, ואין בזה ראיות ברורות, ואמנם בישיבתנו הק' נהגו בט"ו ע"פ הוראת הגרשז"א והגר"ש"א זצ"ל, והאמת שאין זה צריך לראיה וסברא פשוטה היא, כי כל הלומד את הסוגיות יודע דכל עניני סמוך ונראה הם להחשיבם כעיר אחת, וגם סמוך לפרזין דינו כמוהם כמבואר ברשב"א ובריטב"א, הגם דהתם ליכא את הטעמים של סמוך ונראה, משום דזה הכל גדר מה להחשיב לעיר אחת, וגם לפרזים כל הסמוך ונראה עיר אחת היא, ואילו יצויר עיר שחציה פרוז וחציה מוקף דינה בט"ו, תדע דהרי אם יש דין סמוך גם לפרוז א"כ היכי משכח"ל דין סמוך, הא כל סמוך למוקף הרי המוקף סמוך לו, והרי המוקף סמוך לפרוז, הוה אומר דמאחר דסמוך ענינו להחשיבו לעיר אחת אזי עיר זו חציה מוקף וחציה פרוז וזה עיקר דין סמוך, וע"כ פשוט דכל הנידון בסמוך ונראה הוא בשני מקומות הסמוכים ז"ל, אבל עיר אחת שחציה מוקפת זהו עיקר דין מוקף, וההגדרה מה נקרא עיר אחת הוא כבכל דיני התורה, ומה שנקרא עיר אחת בעגלה ערופה ובעיר הנדחת ובכופין בני העיר זא"ז וכו' ובשאר דיני התורה הוא הנקרא עיר אחת, ומש"כ הריטב"א על משתתפין בעניניהם הרי אין המדובר על עיר אחת כ"א על משתתפין בעניניהם והוא הנקרא בזמנינו מועצה איזורית, אבל עיר אחת ממש פשיטא דדינה כמוקף, וכל הסיפורים והתורה שבע"פ שנאמרו בזה בשם גדולי הדורות אין להם ממש ואין למדין הלכות מכל כגון דא, והאמת אהובה מכל.

אבל אומר לו את אשר בלבי דגם אם נחליט את הדבר כספק אין לקרוא בי"ד בברכה אלא בט"ו.

דהנה האי דינא דעיירות המסופקות שקוראים בי"ד אי נימא דדברים כפשטן דהוא מחמת רוב דרובא דעלמא הם פרזות הרי אין לזה שום שייכות לנידונינו אנו, דכל נידון הרוב בזה שייך רק כשהספק הוא האם עיר זו מוקפת חומה מימות יהושע או לא, והוא ספק במציאות הדבר דבזה אזלי' בתר רובא, אבל כאן הלא הספק הוא האם רמות נחשבת לענין זה עיר אחת עם ירושלים או לא, והספק הוא האם סגי בחיבור של עירוב או לא, או האם סגי מה שהיא עיר אחת לכל עניני וצורכי העיר או לא, והוא ספק מסויים במקום זה ומה שייך בזה רוב, ואטו משום שרוב העיירות

בי"ד שהוא זמן הרוב וראוי לעשותו עיקר לקריא' לברכה ולכל דבר אבל שני מקרא קרי בלא ברכה דלא מברכין אספיקא דרבנן וה"ה דמקלינן בה לאידך חומרי ולהכי אקשי' דאם איתא דר' מספקא ליה כחזקיה בט"ו הוא דהוה נטע ולא בי"ד שהוא עיקר והכי אמרת דנטע בי"ד אלא ודאי קים ליה דבר ט"ו הוא, והדברים צ"ב דמאחר דיש לנו דין רוב א"כ גם הקורא בט"ו ממדת חסידות פשיטא דאינו מברך דברכה לבטלה היא כיון דאחרי רבים להטות, ולמה הוצרכו לומר דאין מברך בט"ו לפי דאספיקא לא מברכין, ומה ענין זה לכאן שהוא ודאי מדין רוב.

וגם בשו"ע סי' תרפ"ח פסק דבספק קורא בב' הימים ומברך בי"ד לפי שהוא זמן קריאה לרוב העולם, והאריכו שם הט"ז והגר"א וכ"ה במ"ב שם דכיון דהוא זמן קריאה לרוב העולם ע"כ בדיעבד גם בן ט"ו יוצא בו ע"כ יברך בי"ד, וצ"ע כהנ"ל למ"ל לזה ולמה לא ניזיל בתר רובא כפשוטו ויקרא רק בי"ד מעיקר הדין, והמחבר כתב הרי עיקר הדין ולא מדת חסידות, וגם הרי צ"ב מה זה טעם דכיון דרוב העולם בי"ד אהכי בן ט"ו גם יוצא בו, והא למוקף תיקנו ט"ו.

אבל הדבר פשוט דאין כאן כלל נידון של רוב של כל התורה משום דאינו רוב בטבע אלא הוא רוב התלוי במנהג דאין לו דין רוב כמבואר בראשונים בקידושין ד"נ, וגם כאן הא אינו ענין התלוי בטבע אם להקיק חומה או לא, ועוד דגם אם נדונו כרוב הרי כבר כתב הר"ן בר"פ כל הצלמים דבספק כזה הוא כרובא דאית' קמן ולא כרובא דלית' קמן, - וגם הרמב"ן שחלק שם היינו משום דהספק שם אינו על העיר כ"א על הצלם הנמצא מה הוא - ובכה"ג בספק על עיר מה היא כיון דהוא רובא דאית' קמן הריהו נידון כקבוע דהוא כמחצה על מחצה, וממילא אין כאן דין רוב כלל, וגם דמאחר דהספק הוא על כל עיר בפנ"ע ואינה שייכת לשום מקום כ"א לעצמה אזי באית' קמן ל"ש כלל רוב.

וכל הנידון דרובא דעלמא כאן הוא רק מחמת דכיון דרובא דעלמא הם בי"ד ממילא זו היתה עיקר התקנה, וכבר כתב הרשב"א דבחו"ל מה שהיה ספק בשעת התקנה קבעוהו בי"ד ורק מה שהיה ודאי ט"ו נקבע בט"ו, והיינו דעיקר התקנה בכל מקום הוא בי"ד ורק דמי שהוא מוקף חייבוהו בט"ו, אבל גם בו לא פקע דינא די"ד, ואהכי בדיעבד יצא בי"ד, וזהו הטעם דרובא דעלמא דמחמת כן כך נקבע הדין, ואהכי גם בספיקא דדינא דטבריא כ"ה, דכל שהוא ספק אזי אין ספק מוציא מידי ודאי ונקבע דינו בי"ד, וא"ת דא"כ למה קורא גם בט"ו, והא כיון דקרא בי"ד וכבר יצא י"ח בדיעבד א"כ מה יש לו לחזור ולקרוא בט"ו, וי"ל דנהי דעיקר התקנה גם במוקפין היה בי"ד מ"מ הרי יש דין נוסף של ט"ו שחייבום לקרוא אז, וא"כ נהי דבדיעבד יצא י"ח קריאת המגילה בי"ד ואינו כמי שלא קרא כלל, מ"מ דינא דט"ו לא קיים, ואהכי קורא גם בט"ו, רק דאינו מברך לפי שהוא ספק. אבל בבואור הגר"א לירוש' פ"ק דשקלים מבואר דבן ט"ו שקרא בי"ד ודאי יצא ואינו חוזר וקורא ורק דבעיירות המסופקות קורא בתרווייהו דא"כ אתה עוקר זמן כרכים, ומ"מ מברך בי"ד כיון דבזה הרי ודאי מקיים מצוה ומשא"כ בט"ו שהוא ספק וכמבואר בחזו"א סי' קנ"ג סק"ב.

וע"ז כתב הרשב"א דמ"מ היכא דהספק הוא האם זה היא טבריא הקדמונית לית' להאי דינא דרוב, והטעם פשוט כיון דאין לנו ספק על המקום הזה האין נקבע דינו, כ"א דברי לן שטבריא נקבע דינה בט"ו ומספק"ל אם היא טבריא, ותו ל"ש לומר בזה אין ספק

מוציא מידי ודאי, כיון דלא זה הספק, והוא ודאי שטבריא היא בט"ו ואני מסופק אם זו טבריא, ואהכי קראו בשני הימים, ואמנם זה לש' הרשב"א דס"ל דמדין רוב קורא רק בי"ד ואהא כתב דהכא ל"ש רוב ואהכי קורא בתרווייהו, אבל להלכה קיי"ל כהסוברים דגם היכא דאיכא טענה דרוב קורא בשני הימים, והטעם כנ"ל דאתה עוקר תורת כרכים, ומ"מ מברך בי"ד כי אז ממנ"פ יוצא.

אבל צ"ב דלמה מבואר בראשונים ובפוסקים - ועי' מ"ב הנ"ל - דאין מברכין בט"ו מחמת דאין מברכין על ספק דרבנן, והא לא זה הטעם כ"א מאחר שכבר יצא בקריאת י"ד, ואם מחמת דתיקנו שלא תיעקר תורת כרכין ודנוהו כלא יצא י"ח א"כ איך מברך בי"ד והוא שני דברים סותרים, ול"ש לומר שיצא י"ח בי"ד ואפ"ה תיקנו ט"ו, ואם כן היה תקנה מחודשת כזו הרי זו תקנה וודאית ומברכין עליה, ואם התקנה היתה דבכה"ג לא יצא י"ח בי"ד א"כ למה מברך בי"ד.

וע"כ דהביאור הוא כי הכא ל"ש ספד"ר לקולא כדכתב הר"ן לפי דמיעקרא תקנתא דרבנן, והרי כיו"ב כתב הר"ן בשילהי פסחים גבי חיוב הסיבה דד' כוסות דכיון דודאי מיעקרא תקנתא דרבנן בעינן הסיבה בכל הד' כוסות, ולכא' אם מחמת זה הרי די שישב בב' כוסות ותו לא מיעקרא בודאי תקנתא דרבנן, א"ו דכיון דהוא ודאי מחוייב והספק הוא איך לקיים חיובו מחוייב הוא לעשות כל מאי דאפשר כדי לקיים חיובו, ואין זה שייך לספיקא דרבנן כיון דחל עליו חיוב וודאי ועליו לעשות מאי דאפשר לקיים חיובו, וכיון שכן גם הכא מה"ט חייב לקרוא בתורת ודאי גם בי"ד וגם בט"ו, ומאחר שכאן לא סמכו על כך דבדיעבד יצא בי"ד כדי שלא תשתכח תורת כרכין הדר דינא דמחוייב מספק לקרוא גם בט"ו מעיקר הדין רק דאין מברכין על ספק, ובדין היה שלא יברך לא בזה ולא בזה רק דלגבי הברכה נשאר הדין רוב דאזלי בתר עיקרא דדינא.

ועכ"פ יהיה הביאור מה שיהיה מאחר דהא דבעיירות המסופקות מברכין בי"ד הוא מדין רובא דעלמא ומאחר דמבואר ברשב"א דבספיקא דטבריא ל"ש כלל דין רוב כיון שהספק הוא האם זה היא טבריא, - ושום אחד מהראשונים לא חלקו עליו רק דפירשו ספיקא דטבריא באופן אחר - א"כ ה"נ ברמות שהרי הספק הוא האם היא ירושלים או לא, א"כ בזה ל"ש כלל דינא דרוב, וא"כ כאן אם נידונו כספק צריך לקרוא בב' הימים ולא יברך בשום אחד מהם, ודממילא מאחר שכמדומה שאין מי שסבור שרמות היא ודאי י"ד, ולכל היותר הוא ספק, ומאחר דבכה"ג ליכא כלל לדינא דעיירות המסופקות, ממילא לקרוא בי"ד ולברך איני רואה לו מקום,

ומאחר שכן כיון דממנ"פ צריך מעיקר הדין לקרוא בט"ו בספק כזה, הדרין לדינא דאין ספק מוציא מידי ודאי, דכיון דכמה מגדולי הפוסקים פשיטא להו דדינו כט"ו ואין מי שסבור שהוא ודאי י"ד וממילא ודאי שצריך לקרוא ולברך בט"ו, וכדקיי"ל בהרבה מקומות בכל הספיקות בכגון דא כנודע, ועוד דלדעת הגאונים והרמב"ן בכה"ג ספיקא דרבנן לקולא רק דבעינן למיעבד עכ"פ חד יומא לפרסומי ניסא, והיכא דאיכא רובא עבדינן אז, ואם לא - הרי אין עדיפות ויעשה בט"ו או בי"ד, וא"כ ממנ"פ יוצא בט"ו, ובזה פשיטא דמן הראוי לעשות בט"ו לחוש להסוברים דזה עיקר דינו.

כתבתי מהרהורי לבי